

Калина и Григор първоначално продали тази част от къщата на брат му, но понеже никак не се разбирали, онзи я препродал на същите тези простовати хорица. Мъжът обаче имаше нещо мръснишко в погледа си. Очите му непрестанно шареха наляво-надясно. А клетата му жена беше неграмотна, не съвсем с всичкия си и работеше в болницата като санитарка. Понякога тя се спогаждаше с Калина, особено когато съпругът ѝ се напиеше и започнеше да я бие като дърта магарица. Ала в дните, в които стопляше отношенията си с него, неведнъж се случваше да се заяжда през оградата и да кълне, ако някоя кокошка случайно преминеше отгатък, в нейния двор.

В едната стая спеше Харалампи, а другата, откакто бе дошъл в този дом, все стоеше неоправена. Едва след като се уволни от казармата, започна да я използва като склад, дрешник или килер. Понякога влизаше там просто така, само за да поседи върху стар дървен куфар, в стил пиратски сандък, с ръждясал метален обков, сводест капак и панти, които проскърцваха дрезгаво при всяко отваряне.

Заглеждаше се с часове в някоя шарена бохча, вмирисана на нафталин, или в разклатено трикрако столче от детството, измайсторено от баща му, докато той, клетият храненик (а някога така наричаха осиновените деца, освен *копеле*) боледуваше от тения.

Мечтаеше един ден да ремонтира тази стаичка, да я обзаведе и да я превърне в уютно кътче за все още неродените си деца. Беше се заклел пред себе си, че ако Бог му изпрати наследници, дори по корем да се влачи, никога няма да ги изостави и ще се грижи за тях до сетния си дъх.

Събу обувките си. Закачи памучното яке на виенската закачалка, наскоро купена заедно с два стола в същия стил. Влезе в стаята си и отметна акуратно изпънатата кувертюра. Този навик му бе останал от войнишките години, когато го бяха научили, че леглото трябва да се оправя без нито една гънка, сякаш никога не е било използвано, независимо в колко часа става. Легна, както беше с дрехите.

Неусетно заспа.

Втора част

1.

Ружа държеше в скута си малкото вързопче, което акушерката стегнато бе повила и закопчала най-горната му пелена към другите с безопасна игла.

В стаята имаше още пет родилки. Две бяха в тежко състояние и не им донасяха бебетата. Останалите три вече кърмеха своите.

През зарешетените прозорци нахлуваха лъчите на априлското слънце, които пробягваха като огромни кривокраки скакалци из стаята, сякаш се гонеха.

Силен мирис на хлорна вар се процеждаше изпод зейнала дупка между пода и увисналата десетина сантиметра над него врата.

От коридора долитаха напрегнати, но приглушени гласове, както и по някой спорадичен сърцераздирателен писък откъм родилната зала.

После всичко утихваше. Времето спираше до следващия вик, с който пак щеше да се роди нов живот.

Ружа погледна умолително към Гюла, която почти бе приключила с кърменето на своето зложудо момченце. Смуглата жена на средна възраст сякаш прочете мислите ѝ и внимателно остави бебето си до себе си на леглото, казвайки:

– Руже, сестро, нема да се шашкаш, ма, язе имам бол млеко и за твойта мома. Айде де, давай я!

Протегна слабите си ръце с дълги пръсти, отрупани със златни и тенекиени пръстени, и нежно пое чуждото пеленаче. Досега бе кърмила своето на лявата си гърда, затова я прибра под вехтата болнична нощница и ловко, с една ръка, извади

дясната. Нищо и никаква плът, провиснала от многото раждания, но пълна с животворна храна.

Нагласи удобно момиченцето, за да може да захване зърното ѝ с малките си устенца, и то веднага лакомо започна да суче.

– Благодаря ти, Гюле – промълви Ружа, поглеждайки я с възхищение.

– Нищо, мари – отвърна циганката, – нали затова сме жѐни да си помагаме.

След няколко минути храненичето ѝ, вече пребозало, започна да заспива в ръцете ѝ. Тя потърка нослето му, за да се събуди и да цокне още малко, но то дори не реагира, а продължи блажено да спи.

Ружа пое своята дъщеричка, целуна я по челцето и отново я положи в скута си.

Отвън вече се чуваха стъпките на акушерките, които идваха да отнесат децата в залата за новородени.

Беше време за следобеден сън.

„Докато си в родилното, трябва всяка свободна минута да спиш – казваше акушерката на Ружа, когато още ходеше на консултации, – защото после поне две години ще будуваш и денем, и нощем. Ти си първескиня, нямаш опит. При всеки стон, не плач, на бебето ще подскачаш, тревогата ще ти стане постоянна спътница. А на бащите не може да се разчита, те ходят на работа и винаги са по-уморени от жените си...“

Сега си спомни тези думи, смъкна се надолу в леглото, зави се до брадичката и затвори очи, но сън не я хващаше. Би трябвало да е спокойна. Бебето се роди здраво, едро, *отгледано*, както се бе пошегувал докторът, който я израждаше.

С появата на вресящото човече с набръчкано като на старец лице настъпи щастливият край на преносената ѝ бременност. Най-сетне се бе отървала от усещането, че е кит, заседнал на брега: тежка, безпомощна, задъхана, сякаш всяко вдишване ѝ костваше усилие; от неудобството да става по двайсет пъти на нощ, за да пикае; да изпитва непрекъснато глад и да изяжда по две кутии шоколадови бонбони за половин час; да плаче за щяло и нещяло; да буди Хари в три през нощта и да му мрънка,

че умира, защото през деня била видяла ябълки в магазина, но не купила, а сега си мисли, че ако не хапне веднага от тях, ще пометне...

И въпреки това изпитваше необяснимо безпокойство. Някъде дълбоко в мозъчните ѝ гънки изникваха въпроси, които като нагорещени жички обгаряха невроните им:

„Ами сега? Как ще се справям? Кое по-напред: бебето или Хари, домакинската работа или следването? Май то беше дотук!“

От тези мисли започна да се изпотява, но не успяваше да ги прогони от съзнанието си. Добре че поне с одеялото, капладисано в захабен, жълтеещ чаршаф, върху който синееха надлежно шампованите с мастило инвентарен номер, име на болницата и местоположение, нямаше проблеми. Можеше да го отметне от себе си, когато си поиска.

Тялото ѝ се разхлади, но мозъкът ѝ продължаваше да работи на пълни обороти: свекърва ѝ, смела, оправна и сръчна жена, безспорно щеше да ѝ помага. По този въпрос две мнения нямаше. Но тя не ѝ беше майка. Съвсем друго щеше да бъде, ако собствената ѝ майка можеше да дойде, за да я отмени.

Само че Рада беше горда, патриархална жена, разглезена от мъжа си, която още преди сватбата на дъщеря си, щом разбра, че тя бе забременяла почти веднага, или може би дори в същата нощ след годежа, изрече предварително само няколко думи, с които на мига успя да прогони напразните ѝ илюзии:

– И какво се оказа? Че докторите нищо не разбират! Когато те изписаха след инцидента с камиона, ми съобщиха, че надали ще можеш да имаш деца, женските ти чаркове също били увредени от удара. Ама на, Бог е милостив... даже прекалено! Щом ти, от вратата за краката, веднага си хванала! Затова, щерко, опичай си акъла и се запретвай още отсега, че много работа те чака. Свърши ти царството! Вече няма да държиш книгите от сутрин до вечер, а ще дундуркаш бебе, ще посрещаш и ще изпращаш мъж и на свекърва си ръка ще целуваш! Аз обаче дома си и съпруга си няма да зарежа, за да идвам при теб да ти помагам. Не очаквай, че ще се притеснявам на чуждо място.

Ако искаш, ела ти у дома. Или ще ми оставяш бебето, но само от време на време, разбира се, както кака ти Искра оставя племенниците ти. В противен случай аз от къщата си не мърдам! А и щом твоят хубавец Харалампи категорично отказа да дойдете да живеете при нас, в хубавата ни нова къща, защото *никога нямамо да стане заврян зет...* е, тогава, оправяйте се, мили мои! Нека майка му да ви помага. Тя нали е по-ачигъоз от мене!

След тези груби, безчувствени думи, изречени от устата на собствената ѝ майка, Ружа цяла нощ не можа да мигне.

Тогава Хари предугади, че нещо се бе случило, но годеницата му така и не пожела да му каже. Не искаше да създава дразги между родителите си и своето ново семейство.

Предстоеше им сватба през септември. Приготовленията бяха досадни и изтощителни, а тя се влачеше като пребита и час по час тичаше към външната тоалетна, за да повръща. Събуждаше се и веднага ѝ се догаждаше, но това беше нищо в сравнение със самото ставане от леглото. Щом променеше позата на тялото си, фонтанът избликваше, където я свари, из цялата спалня: по чаршафи, калъфки, черги...

Към немалкото останали задължения, които се навързваха едно след друго и крак не можеше да подгъне, всеки ден ѝ се налагаше и да пере.

В къщата нямаше течаща вода, затова излизаше на дворната чешма, за да не мъкне навътре котли, кофи, корита и легени.

В разгара на лятото това не представляваше никакъв проблем, дори ѝ беше приятно да се плацика в студената вода, за да се поразхлади. Но в края на август сутрините и вечерите започваха да захладняват, и ръцете ѝ все по-често тръпнеха под осезаемо хладната струя, шуртяща от чешмата.

„Реже, реже!“ – мислеше си младата жена и ядно избърсваше с края на пъстрата си басмяна престилка, завързана около кръста ѝ, някоя предателска сълза.

Наближаваше петнайсети септември. Из въздуха се носеше вече познатият полъх на приближаващата есен. Но този път Ружа не изпитваше онзи трепет преди началото на новата

учебна година. Той бе останал някъде назад, зад една врата, през която бе преминала сама, без нито едно от обичайните си действия от близкото минало.

Животът ѝ се бе променил коренно. Вместо среща с любимите ученици и шумен училищен двор, я очакваше сватба. Никога повече нямаше да се изкачва по баирите, за да отиде на работа.

Младата учителка по математика и физика, която всички ученици и колеги обичаха и уважаваха, вече принадлежеше на едно *вчера*, безвъзвратно отишло си. Обади се на директора навреме, с тих глас и нескрита тъга, за да го уведоми, че трябва да потърси друг човек на нейното място.

Нямаше как да се върне. Не само заради предстоящата сватба, но и защото физически не можеше да се катери по баирите, докато останат четирийсет и пет дни до раждането, за да излезе в отпуск по майчинство за три месеца.

А после? Кой щеше да гледа бебето? Малко след това тя пак трябваше да тръгне по стръмните пътеки. Това просто не беше възможно.

Затова напускаше. Завинаги приключваше с учителстването.

Беше отишла в пощата, за да се обади по телефона, и преди да остави вилката обратно в гнездото ѝ, с другата ръка избърса сълзите си, които се стичаха по бузите ѝ и оставяха мокри следи по бялата ѝ блузка. Едва се овладя да не се разхлипа.

Директорът я беше изслушал внимателно. Честити ѝ сърдечно, каза правилните думи, но по гласа му ясно усети колко огромно беше разочарованието му.

Днес Ружа му бе съобщила най-неочакваната новина. Остана като поразен и изпита затруднение да се сбогува с нея. Още повече че тя никога не бе показвала, дори с най-незабележимите жестове или действия, че я влече животът на омъжените ѝ колежки. Именно затова бе заложил на нея като на най-добрия избор за свой заместник.

Днес тя му се представи в друга, непозната светлина. Това беше краят и на неговите възжеления да остави училището в добри ръце.

Сбогуваше се не само с любимата учителка, но и със собствените си мечти.

Но... всяко сбогуване е тежко, предизвестено или не.

От годежа досега Ружа бе отслабнала с десет килограма. Хранеше се, но преобръщането с главата надолу на целия ѝ живот се отразяваше пагубно на психиката ѝ. Бременността, съпроводена с непрестанно повръщане, доизпиваше и последните ѝ сили. Понякога имаше усещането, че в тялото ѝ е нахлул невидим паразит, който няма да излезе, докато не я довърши.

Все по-често започна да се притеснява, че у нея не се събуждаше никакъв майчински инстинкт. Напротив, в доброто ѝ сърце се вгнездваше тих, но откровен гняв. Не само към онова същество в корема ѝ, което тя дори не можеше да си представи, но и към Хари, който беше основната причина за всички катаклизми в съществуването ѝ. На него му беше широко около врата, ходеше дневна смяна на работа и по цял ден го нямаше вкъщи.

Свекърва ѝ, петдесет и седем годишна пенсионерка, също не се свърташе у дома. Обработваше няколко ниви и градини и им се бе отдала до припадък. Но де да беше само това! Искаше и от снаха си подобно отношение и щом я видеше поседнала, хич не я жалеше, че е бременна, а я караше веднага да грабне мотиката.

Ружа я слушаше и зачиташе, както я бе учила майка ѝ, но понякога нервите ѝ не издържаха, с всеки изминал ден Калина ставаше все по-безцеремонна. Преструваше ли се, или сърцето ѝ наистина беше от камък, никой не знаеше, но нежната Ружина душа започваше да вехне под вечния ѝ диктат.

Хари се прибираше уморен, а майка му веднага го подхващаше за някаква работа. Сякаш на този свят не съществуваше нищо друго, освен бъртането на полето.

Двамата често се караха. Но това не бяха просто семейни разпри, а истинска война на живот и смърт. Хич не си мереха думите един към друг.

Ружа за пръв път в живота си ставаше свидетел на такива батални сцени между най-близки кръвни роднини, обиждащи

се с епитети, които тя не би простила до края на живота си, ако някой дръзнеше да изрече срещу нея.

А те, майка и син, крещяха, викаха, ама после... все едно нищо не е било.

Правеха го навсякъде и по всяко време, без оглед на делник или празник, обяд или вечеря. Имаше ли за нещо да се счепкат, умрели да бяха, пак нямаше да го подминат.

Снахата само мълчеше и слушаше. Залъците ѝ присядаха, работата ѝ се объркваше от постоянното напрежение, надвигнало над главата ѝ. За капак и повръщането ѝ, което вместо да намалява, все повече се засилваше.

Ден подир ден тя все повече униваше. В нея вече живееха две души. Ново появилата се, облечена в черно, бродеше безплътна и невидима, оплаквайки близкочаката си, ликвидирана от зли сили в новия свят, в който сама бе отишла, за да разобрази спокойния си и хубав живот, подсигурен от родителите ѝ, преди да се впусне в недобре обмисленото си пътешествие към неизвестното.

Вечер, щом си легнеха с Хари, Ружа умишлено му обръщаше гръб.

А той, колкото и да се опитваше да я развесели с духовитите си смешки, не получаваше онова, от което се нуждаеше.

Започнаха да се карат, първо на шега, с усмивки, с иронични забележки, но после насериозно, защото подмятанята им ставаха все по-настъпателни и остри. Търсеха си кусури: в погледа, в тона, обвиняваха се за дреболии, натрупваха неприязън помежду си. Присъствието на единия в стаята вече натоварваше другия. Не можеха да се понасят. В стремежа да изяснят отношенията си, все повече се отдалечаваха от смислената цел. Бяха като две черни дупки, които, в редки случаи, ако не можеха да се сблизат достатъчно, просто минаваха една край друга и продължаваха по различни траектории.

Не мина много време и това се случи. Хари започна системно да закъснява след работа: първо с половин час, после с час, с два... Докато една нощ изобщо не се прибра.

На следващата сутрин Ружа отиде до металопресовия цех,

за да разбере жив ли е, мъртъв ли е. Той обаче се разфуча, казвайки ѝ, че това никога повече не трябва да се повтаря, защото го излага пред колегите.

С тези думи нарани не само гордостта ѝ, но и обичта ѝ към него. Тревогата ѝ дали всичко е наред, бързо се видоизмени в обида. А тя не умееше да прощава обидите. Складираще ги в съзнанието си и мозъкът ѝ непрекъснато ги анализираше.

От този момент нататък Хари вече постоянно започна да се запива с приятели и да закъснява. А когато се прибираще среднощ, преди да заспи, задължително се заяждаше за какви ли не дреболии.

Сватбата приближаваше. Ружа вече знаеше, че не е направила най-добрия избор, който обаче не подлежеше на промяна.

Родителите ѝ бяха наранени точно заради това и с поведението си отчетливо ѝ показваха, че наистина няма връщане назад и тя трябва да носи кръста си.

Да, но освен него вече носеше и друго: под сърцето ѝ все повече нарастваше онова същество, производно от Хари, което изпиваше последните ѝ физически сили.

С две тежести едва ли щеше да се справи сама, а всички, един подир друг, постепенно я загърбваха и никак не се интересуваха как се чувства тя...

Беше нарушила една от десетте Божи заповеди: *Почитай баща си и майка си, за да живееш дълго на земята, която Господ, Бог твой, ти дава*¹.

Трябваше да изтърпи наказанието си. Ала един ден не издържа и отиде в магазина, където работеше сестра ѝ.

Нямаше клиенти и щом прекрачи прага, избухна в сълзи.

Искра изхвърча като стрела иззад масивния тезгях и я прегърна.

– Какво се е случило? Кажете ми, сестричке?

Едва в този момент Ружа осъзна, че не всички са я изоставили. Просто досега тя не бе потърсила никого.

¹ Библия, Изход 20:2–17. – Бел. авт.

Времето минаваше, дойде зимата. Все така упорито се справяше с битовите несгоди, които твърде често се превръщаха в изпитания. Но най-много ѝ тежеше прането навън. Положението ставаше направо нетърпимо. Чешмянната вода, вече ледена, караше нежните ѝ ръце първо да почервенеят, после да посинеят, а накрая кожата им да се напука и от цепнатините да избие кръв. Докато простираще, чаршафите и дрехите се покриваха с дребни червени точки. Тогава се налагаше да ги върне обратно в цинковото корито под крана на чешмата и да ги изплакне наново.

Постепенно по ръцете ѝ се образуваха дълбоки рани, които не можеха да заздравеят заради постоянния допир с влагата. Боляха я силно, а някои дори се възпалиха и загноиха.

Ружа разви силна непоносимост, но така и не се разбра дали причината за тази алергия бяха сапунът или ледената вода.

Въпреки всичко тя мълчеше и не се оплакваше. Нямаше смисъл.

Какво се бе променило след като сподели за горестите си на кака си Искра, самозалъгвайки се, че близките ѝ не са я забравили и изоставили? Нищо!

Дори собствената ѝ сестра, която уж я слушаше внимателно, вероятно още на следващия ден бе забравила за нейните проблеми, имайки достатъчно свои, за да се опитва да решава и чужди.

Думи, хвърлени на вятъра.

Нямаше вече на кого и защо да се оплаква. Никой не я беше принуждавал да си избере този начин на живот.

2.

Бебето на Ружа и Хари се роди в събота преди Великден, в три и десет следобед.

Вечерта Гюла, циганката от съседното легло, забеляза, че първексинята все още бе объркана и изплашена. Затова се по-

надигна, обърна се към нея и за да ѝ вдъхне кураж според своите специфични етнически разбирания, ѝ каза:

– Това дете *ще вижда!*

Ружа я погледна още по-уплашено и попита:

– Как така ще вижда? Лекарите не са ми казали да има проблем с очите...

Окичената с три реда герданчета и пръстени на всеки пръст, дори палеца, жена с шарена забрадка на големи червени рози, я прекъсна:

– Ще вижда бъдещето, мари! Ще може да го предсказва, щом се е родило в деня преди най-големия християнски празник.

Ружа си отдъхна. Тя беше привърженик на рационализма и вярваше в силата на разума за обяснението на света. Когато преподаваше на учениците си физика и математика, се опираше на научни факти, а не на суеверия. Затова сега не ѝ се слушаха такива врели-некипели, но учтиво замълча.

Другата родилка усети недоверието ѝ, но не се обиди. Усмихна се под сурдинка, смъкна се отново в изгънелите болнични завивки и се омота като пашкул в тях. После се престори, че спи, но всъщност нещо се сви под ребрата ѝ – не страх, а знак. Такова предчувствие идваше рядко и никога без причина.

Погледна към Ружа, притихнала на съседното легло, и разбра, че ще дойде ден, когато тази жена ще си спомни думите ѝ. Не днес, не скоро, а когато вече няма да има значение дали е повярвала в тях, или не. Времето вече ги бе чуло, дори хората да не бяха.

Изписаха Ружа и бебето след седмица.

Хари носеше огромни букети, погачи, баници и кутии с бонбони за докторите и акушерките.

След това се запътиха към автогарата и след няма и час се прибраха. Най-после рожбата им се озова в бащиния си дом.

Калина ги посрещна усмихната до уши.

В стаята ѝ, която използваша и като гостна, ги очакваше богато наредена трапеза, а около нея вече се бяха насъбрали най-близките им роднини от двете фамилии.

Снаха ѝ обаче се чувстваше отмаляла, изтощена и изобщо не ѝ беше до гости, поздравления и наздравници, но от уважение постоа все пак малко с тях.

По някое време младото семейство се качи в стаята си на втория етаж. До двойното легло предварително беше разположено бебешко кошче, тип *люлка*, с изящна плетка от фино извити дървени пръчици, постлано със сатенено розово юрганче, в чийто долен край грижливо сгънато лежеше бяло вълнено одеяце с розови слончета.

Бебето бе спало през целия път, въпреки че автобусът, с който се прибраха в градчето, беше претърпан, имаше дори правостоящи пътници, които буквално се надвикваха един през друг.

Спеше и сега, когато го положиха в кошчето.

Ружа прилегна на спалнята, а Хари отново слезе при гостите.

Беше задрямала, когато пронизителен писък, последван от силен рев, я стресна. Отвори очи и в първия момент не можа да се ориентира нито къде се намира, нито какъв е този шум.

Същевременно в стаята дотърчаха свекърва ѝ и майка ѝ. Дали бяха чули плача на бебето, или просто по случайност точно сега идваха да му се порадват, Ружа така и не разбра, но видя как двете баби чак се сбутаха над кошчето, надпреварвайки се коя първа да го вземе, за да ѝ го даде да го накърми.

Тя обаче изтръпна, защото не им бе казала, че кърмата ѝ е малко и не му стига, затова така кански проплаква. И как не, като оставаше все недохранено.

А Гюла... Гюла вече беше там някъде назад, в близкото минало.

Двете родилки си бяха тръгнали от болницата в един и същ ден, но поели в различни посоки...

Месеците неусетно се изнизваха.

Ружа все повече се привързваше към детенцето си. Справяше се дори без помощта на свекърва си, но в критични моменти, колкото и да ѝ се ядосваше, понякога се радваше, че живеят заедно, за да се подкрепят.

Тази жена имаше желязна психика и намираще изход от всеки проблем.

Както разреши и този с дохранването на бебето. Започнаха да му дават кисело мляко и то вече спеше спокойно и буквално растеше с часове. Синеоко, русокосо, с розови бузки и волева брадичка, която пък бе наследило от другата си баба.

Един следобед Калина се качи на горния етаж при Ружа. Още от вратата ѝ каза, да става и да се приготвя, защото щяла да гледа малката, за да отидат с Хари на кино, а после и на по пиение с приятели.

Изглежда вече бе говорила със сина си и сега само очакваше положителния отговор на снаха си.

На Ружа не ѝ се излизаше особено, но прие от любезност. Не можеше да откаже. Доброто отношение на свекърва ѝ не заслужаваше да бъде negliжирано от нейна страна.

Прекараха прекрасна вечер в компанията на Йонко, Зора, Ваня и новото ѝ гадже. След филма се поразходиха из центъра, а за приятен завършек на вечерта влязоха да хапнат и пийнат в единствения що-годе приличен ресторант в градчето.

Ружа – само лимонада, разбира се, все пак беше кърмачка.

Калина ѝ бе казала да не се притеснява за часа на хранене на бебето, защото щяла да му даде от шишето с биберон кисело мляко.

Повеселиха се на воля. Ядоха, пиха, пяха, танцуваха отново туист. Ружа не можеше да повярва, че младежкият ѝ плам все още не бе угаснал.

А когато тялото ѝ, плътно прилепено до това на Хари, се понесе в ритъма на валса, усети онази особена тръпка, която възроди желанието ѝ да се върнат незабавно вкъщи и да се любят.

Откакто роди, до този момент дори не бе помисляла за това. Либидото ѝ напълно бе изчезнало.

„Жива съм!“ – помисли си с облекчение.

Прибраха се в приповдигнато настроение доста след полунощ.

Бебето спеше като къпано. Баба му, както винаги, се бе справила отлично и сама с храненето и тоалета му.

Калина им пожела лека нощ и заслиза по стръмното дървено стълбище към първия етаж. Вече можеше спокойно да влезе в стаята си и да си почива.

Ружа и Хари едва я изчакаха да затвори вратата зад гърба си и се вкопчиха един в друг. Телата им бяха ожаднели за ласки. Любиха се, все едно им беше за първи път.

През пролуката между двете срещаци се в средата на прозореца пердета луната насред мастиления небесен купол, облечена в ушита от звезди рокля, безсрамно надничаше в спалнята и огряваше с целия си блясък голите им тела.

На развиделяване бебето изплака пронизително. Родителите му скочиха, разтъркаха очи и едновременно се спуснаха към кошчето.

Момиченцето бе разперило ръчички и реवेशе неутешимо с дрезгаво гласче.

Ружа го сложи на гърдата си да суче, но то започна да пици още повече.

Хари слезе и събуди майка си.

Тя се качи веднага. Разпови детето и забеляза, че от телцето му излизаше зеленикава слуз с ужасен мирис.

– Пригответе се, тръгваме да търсим доктор!

Не се наложи да им повтаря. Стегнаха багажа за няма и пет минути. Добре че болницата беше наблизко. По пътя бебето непрестанно плачеше, а телцето му се гърчеше, сякаш в агония.

Щом влязоха в Бърза помощ, дежурната лекарка сне анамнезата и без да се колебае, разпореди:

– Качваме се в линейката и потегляме към съседния по-голям град. Детето е получило опасно разстройство, което може да е вследствие на разнообразни причини. Какво е яло? – попита тя и погледна строго Ружа.

Калина обаче изпревари снаха си:

– Предишната вечер младите излязоха, и то не е сукало от майка си. Обикновено го дохранваме с кисело мляко, но снощи

реших да му дам прясно козе. Имам няколко козички, които пасат само трева, не им давам смески...

Докторката грубо я прекъсна:

– Как е възможно? Вие сте възрастна жена, нима не знаете, че това мляко е опасно за бебето?

– Напротив! Чувала съм от по-стари хора от мен, че било много полезно – не ѝ се даваше Калина.

– Стига с тези бабини деветинини! – кресна ѝ лекарката. – Готови ли сме с линейката? – обърна се и попита делово медицинската сестра, която се суетеше около бебето и се опитваше да му даде да пийне вода с разтворен в нея активен въглен от едно стъклено шише с латексов биберон.

– Да, д-р Мичева, шофьорът вече е запалил двигателя и ни чака – отговори по войнишки медсестрата.

– В линейката има място само за още един човек, освен мен и пациента. Майката да се качва! – изрече веднага лекарката, облечената в широка, провиснала бяла манта. В дългите ѝ и гъсти коси тук-там проблясваха побелели кичури, а очилата с фини телени рамки подчертаваха строгото и съсредоточено изражение на лицето ѝ.

Хари и Калина се спогледаха, но не казаха нищо.

Сирената на возилото с червен кръст, разцепи тишината на ранното утро в още спящото градче.

Ружа държеше нежно в прегръдката си своето момиченце, а сълзите ѝ капеха върху личицето му. То вече не плачеше. Беше се отпуснало с притворени клепачи и дишаше на пресекулки. От време на време изхлипваше жално и майчиното сърце за миг спираше, съкрушено от страх, но после пак се съвземаше и продължаваше да бие все така учестено.

„Трябва да се държа – мислеше трескаво тя. – Детенцето ми има нужда от мен. Моята сила ще бъде и негова.“

Оставиха ги в същата болница, в която Ружа роди.

В стаята имаше десет детски креватчета, а до всяко и стол за придружителите, без тапицерия, с равна дървена седалка и неудобна облегалка.

Цял ден и цяла нощ вливаха системи в ръчичката на бебето,

а Ружа седеше надвесена над него, забравила своя рационализъм, и горещо се молеше на Бог да пощади детето ѝ.

Сестрите и лекарите се сменяха един след друг, а тя и другите майки, продължаваха все така неотлъчно да бдят над своите чеда.

Излезе само веднъж през тези двама и четири часа, когато я повикаха, че мъжът ѝ и свекърва ѝ били на входа и я чакали.

Напусна детското отделение като умопомрачена, преди това обаче помоли една от жените в помещението да наглежда и нейното бебе.

Криволичейки по коридора, отмаляла, с треперещи нозе, едва се добра до стълбището. Стисна здраво парапета, за да не се изгърколи надолу. Виеше ѝ се свят, а пред очите ѝ всичко се мержелееше.

Хари се втурна към нея и я прегърна. Очите му бяха зачервени.

„Сигурно и той е плакал“ – помисли си Ружа и се отпусна в ръцете му.

– Как е детето? – попита я разтревожено.

– Руже, а ти как си, майка? – не закъсна въпросът и на свекърва ѝ.

Тези думи я разнежиха още повече, и тя се разрида на глас.

– Каж ми как е бебето?! – Хари я поотдалечи от себе си и леко я разгърси, за да я върне към действителността.

– На системи... – едва промълви тя.

– Какво казват докторите? – пак се намеси Калина.

– Не дават надежда... – отвърна младата майка и се свлече на пода, в краката на мъжа си.

Той едва успя да я вдигне. Толкова изнемогнал се чувстваше от личните си скрити страхове и непоносима вече мъка, че може би само миг го делеше от това и той да колабира. Но нали беше мъж, на него не му се полагаше правото да се отпусна, камо ли да покаже, че страда. Мъжете не се предават лесно, така го бяха учили от дете. Трябваше да понася всичко стоически и без оплаквания.

Около него непрекъснато имаше върволица от хора: лекари,

санитари, медицински сестри, фелдшери; болни мъже с раирани пижами и жени с провиснали, избелели нощници; пациенти, запътили се към кабинетите за преглед; помощен персонал и роднини, дошли на свиждане.

Манифестация... в чест на страданието...

Болниците бяха най-пренаселените обществени сгради. Сякаш в тази страна имаше повече болни, отколкото здрави хора. Но дори болестите и болките не бяха достатъчни да притъпят човешкото любопитство. Очите шареха неспокойно във всички посоки, търсеха да открият по-голямо нещастие от собственото.

Затова Хари щеше да стане за посмешнице, ако и той се свлечеше на пода.

Отведе Ружа до една пейка без облегалка. Настани я внимателно и веднага ѝ даде да пийне вода. Междувременно майка му бе извадила бутилката от огромните, тежки торби, които преди тръгване от вкъщи напълни с храна, пелени и всичко необходимо.

– Ружке! Съвземи се, любима. Детенцето ни ще се оправи – каза Хари и приседна до нея.

– Хари, то е всичко за мен... – промълви съпругата му.

– И за мен! Не мисли, че ми е лесно! Но трябва да сме силни, за да усеща, по онзи неведом за нас начин, колко много го обичаме – допълни той.

– Деца! – повика ги Калина. – Аз съм виновна, но Бог е милостив! Ще накаже мен, а не милата ми внучка. Тя ще премине през това изпитание и ще излезе от него по-силна – каза и от очите ѝ се отрониха само две сълзи, които се търкулнаха по повехналите ѝ страни като оловни топчета. – Ако решите от този момент нататък да не ме погледнете повече, ще бъде справедливо. Как можах да ви причиня това?

– Стига, мамо! – прекъсна я Хари. – Имало е да става, дано само е *малкият дявол!*

Калина го погледна гузно, но повече я интересуваше какво мисли снаха ѝ за неволната ѝ, но недопустима и непростима грешка.

Ружа продължаваше да плаче безмълвно, напълно изолирана от света около себе си.

– Руже... – разтърси я отново Хари. – Донесли сме ти храна. Опитай се да хапнеш нещо, за да се подкрепиш. Бебето сега има нужда от твоите грижи. Бъди силна! Обичам ви!

При тези думи тя сякаш излезе от мъртвешкия си унес и го погледна право в очите. Не каза обаче нищо. Взе чантите и тръгна по коридора към стълбите.

Майка и син останаха неподвижни, като две статуи, загледани след нея, чийто гръб, допреди два дни изправен и красив, сега се бе превил като на старица.

Мина седмица. Минаха две. Мина месец.

Един ден детенцето се подобряваше, започваше дори да суче по малко от майка си. Но веднага на следващия отново се влошаваше.

Лекарите вече не знаеха как да му помогнат, затова се опитаха да подготвят Ружа за най-лошото.

Хари стоеше пред болницата всяка сутрин и всяка вечер, чакаше я да слезе и да му донесе добри новини. Но те все се редуваха и с много лоши.

Колегите му поеа и неговите задължения, за да може да идва по-късно на работа и да си тръгва по-рано, иначе имаше опасност да изпусне рейса за съседния град, в който детето му береше душа. Никой обаче не смееше да го попита как се развива болестта му и дали вече не е по-добре.

Четирийсет дни между земята и небето – за бебето, за Ружа, за Хари и за Калина. Но някак чудодейно, на четирисет и първия ден, детенцето възвърна цвета на лицето си и започна да суче лакомо.

Самите лекари бяха изумени от внезапната промяна, но професионалният прагматизъм не им позволи да не помислят, че още утре то може отново да се влоши.

Ружа също едва изкара нощта от притеснение. Не смееше да се зарадва истински, дори когато бебето заспа спокойно, след като се наложи да го дохрани с кисело мляко. Очевиден при-

знак, че и апетитът му се възвръщаше. Тя обаче очакваше с нетърпение следващия ден, но и също толкова силно се страхуваше от него. Не знаеше как ще го дочака и какво ще ѝ донесе утрото. То може и да е по-мъдро от вечерта, но последния месец и половина през ден се подиграваше със страховете ѝ, като садистично ѝ се хилеше всеки път, когато детето се събуждаше с температура, вяло и полубездиханно.

Ала Калина се оказа права. Бог беше милостив. През този ден и през следващата седмица всичките жизнени показатели на бебето се възстановиха и влязоха в норма. Предстоеше му изписване от болницата след този безкрайно дълъг престой в най-старото и мрачно северно крило, където се помещаваше детското отделение. Място, чийто зловещ вид плашеше не само с безобразната си мръсотия и разруха, но и с пропилата се в стените му болка на невинните, ненаправили никому зло детски душици.

Това изпитание, нечовешко по сила и страдание, сплоти семейството. Кавгите най-накрая стихнаха. За колко време обаче, никой не знаеше. В старата плетарка се възцари миг на примирие.

За сметка на това пък парите им вече отчайващо не стигаха.

Заплатата на Хари свършваше още на втората седмица, а пенсията на Калина беше незначителна, за да могат с нея да запушат многобройните липси и пробойни в семейния бюджет.

Вместо да спорят на вечеря, както правеха преди, обсъждаха възможността свекървата да поеме грижите за бебето, а снахата да започне работа. За късмет тъкмо се бе овакантило място за отчетник в металопресовия цех, където работеше мъжът ѝ. Затова и тримата не се колебаха дълго.

Момиченцето навърши осем месеца, когато майка му тръгна на работа. През обедната почивка тичаше към вкъщи, за да го накърми. Колкото и оскъдна да беше кърмата ѝ, не смееше да го отбие. Беше прочела статия във вестника, в която уважаван професор по педиатрия казваше, че след тежко боледуване при новородени майчиното мляко е най-чудодейният естествен стимулант за възстановяването и наддаването им на тегло.

3.

След това животът им тръгна някак безметежно и сиво.

Ружа изглеждаше все така красива на външност, но душата ѝ, изведнъж остаряла, се бе счупила на хиляди парченца.

Живееше на автопилот: работа, майчински, домакински и съпружески задължения. Еднообразие, което с всеки изминал ден я поглъщаше все по-надълбоко, докато накрая не я запрати в зловещия си търбух, натъпкан с битовизми, рутина и тиха безнадеждност.

Тя все по-често плачеше, сама или прегърнала дъщеря си. Спомняше си, че с Хари дори и за името на детето си не бяха успели да се разберат.

Досега нямаше нещо, за което да не бяха спорили.

Една вечер Йонко и Зора им бяха дошли на гости.

И тя, и Зора бяха бременни, само че нейният термин за раждане беше с месец по-рано.

Седяха в миниатюрната кухничка. Калина също вечеря с тях, след което отиде да си легне, а те продължиха да си говорят.

Хари и Йонко, вече доста подпийнали, водеха някакви банални разговори, но между тях се промъкна и темата за имената на бебетата, които двамата бъдещи бащи очакваха с нетърпение.

Зора се намеси и веднага каза, че ако тяхното е момче, ще го кръстят на свекъра.

Ружа обаче деликатно замълча.

Хари се подразни от нейната дискретност и я подтикна да разкаже за честите им пререкания относно името на все още нероденото им дете.

Тя отново, по-възможно най-интелигентния начин, се опита да смени темата, но мъжът ѝ не мирясваше и сам започна да обяснява как непрекъснато се карали дори за това.

Понеже и двамата предчувстваха, че ще им се роди момиче, обсъждаха само женски имена. Ружа настояваше то да се казва

Рени, първата буква от името на майка ѝ, но той не беше съгласен. И за това, разбира се, имаше сериозна причина, свързана с двете му майки, които щяха веднага да се разсърдят.

А как да дадат на момиченцето си тройно име: Рени-Калина-Надя?

Трябваше да изберат само едно, но така пък не беше справедливо. Всяка от бабите, чието име щеше да бъде пренебрегнато, имаше пълното право да се засегне.

Докато Хари говореше, в тона му се прокрадваше онази негова постоянна, гадна и зядлива нотка, с която сякаш се опитваше да засегне Ружа.

Затова, както винаги, тя се затвори в себе си. Мълчанието беше единственото ѝ спасение, макар че не ѝ помагаше, когато виждаше как Йонко и Зора се разбират, а тя и Хари водят безсмислени войни за дребни и незначителни проблеми.

Погледът ѝ се спря върху бялото, колосано перденце, което всяка вечер спускаше. Тъмната отвън я плашеше, макар че никой не можеше да види какво се случва в тясната им кухничка – на метър от стената се издигаше друга, измазана с кал, тази на яхъра, която още повече притискаше и без това мрачния им дом. Затова тя дърпаше тензухената завеска; снежната ѝ белота придаваше на обстановката усещане за стерилност, сякаш не оставяше място за зли помисли или единични, отровни думи, заразни като бактерии и вируси. Как ли щеше да расте детето ѝ сред тях в тази съборетина? Като в килията на отшелник. Горчив въпрос с горчив отговор, които водеха след себе си още много други подобни.

Хари продължаваше да бръщолеви, но Йонко, вече доста отегчен, го прекъсна рязко:

– Изберете някакво неутрално име!

След това се обърна към Зора и я попита дали иска да си тръгват. Тя с облекчение се съгласи.

Когато бебето се роди, Ружа сподели с Хари думите, които ѝ бе казала циганката Гюла. После, със страх, му предложи да запишат детето с името Вида.

И да не повярваш, той веднага се съгласи. Явно съветът на Йонко бе хванал дикиш.

Трите баби изобщо не гъкнаха, камо ли да се правят на сърдити. Дори не повдигнаха въпрос за името. Може би от страх, че когато дойде Видовден, денят на възмездието, ще понесат наказание за греховете си, ако са се бъркали там, където не им е мястото.

Ружа все по-често се замисляше и за една друга промяна в Хари.

След сватбата им той бе започнал да допуска биологичната си майка все по-близо до себе си. Сякаш я преоткриваше, не без помощта на съпругата си, разбира се, която деликатно му напомняше, че когато лошите постъпки бъдат простени от потърпевшите, извършителите се превръщат в добри хора, изживяващи своя катарзис. А изкуплението на вината им чрез получената доброта беше по-мъчително от това да бъдат окачени на позорния стълб.

Надежда често ги посещаваше. Идваше с рейса от селището с минералните бани, в което живееше с Христки и доведените си синове.

Родният брат на Хари отдавна беше напуснал дома си и се бе запилял нанякъде.

Хората злословеха по негов адрес, че се е превърнал във вагабонт, защото изниквал ту тук, ту там, дрипав, окъсан, недохранен и често мъртво пиян.

Майка му страдеше и споделяше тревогите си не само със сестра си, но и с по-малкия си син и неговата съпруга.

Хари обаче тъгуваше за брат си, а не за хленчещата си биологична майка, и вместо да обвинява него, насочваше вината към нея, задето не бе предприела нищо, за да го върне къщи. В такива моменти най-напред го обземаше ярост и му идваше да я изгони и никога повече да не поиска да я види. Тя беше разбила не толкова неговия живот, колкото този на брат му – по-слабохарактерен от него и неспособен да се отдаде на кауза или просто да се ожени, да създаде собствено семейство,

загърбвайки веднъж завинаги миналото и майка си. Едва след като уталожеше гнева си, той казваше, стиснал юмруци до посиняване, за да не изпочупи всичко около себе си:

– Ще направя всичко възможно да намеря брат си и да поговоря с него. Няма да го оставя да се скита безпризорен.

Калина също хокеше сестра си. Кореше я, не я жалеше изобщо, естествено, не пред младите, че напълно се е провалила като майка, щом Деян я е напуснал, а тя въпреки това продължаваше да обгрижва синовете на Христки, които вече бяха станали дърти ергени.

Надежда мълчеше, не се опитваше да се оправдае или да се защити, а изумруденозелените ѝ очи, които изглеждаха като вечно разплакани, ден след ден помътноаха, също като очите на спял човек.

Спрямо Хари донякъде се стараше да изкупи греховете си, като му показваше колко много харесва Ружа и как в нея вижда себе си в младите си години: мълчалива, работлива и тъжна. Освен това изпитваше огромна, непресторена обич към внучката си, за която беше готова на всичко.

Вида растеше странно дете. Почти не се усмихваше. Характерът ѝ беше потаен и тя често вършеше пакости, за които родителите ѝ понякога научаваха чак след дни или изобщо не разбираха.

Калина я отглеждаше между копането в градините, готвенето, грижите за домашните животни и още цял куп други задължения. През това време малката разбойничка си играеше сама в близката кавакова горичка покрай реката или тичаше из двора, гонейки кокошките с каквото ѝ попадне под ръка, докато някоя не започнеше да куца и не се наложеше старата стопанка веднага да я заколи, оскубе, опърли и набързо сложи в тенджерата за супа. Ала не ѝ се караше особено строго, даже тайно ѝ се възхищаваше, че е лудетина. Надяваше се един ден да има същия чепат характер като нейния, за да оцелее в този зъл свят, обитаван от човеци зверове. Обличаше я като дрипаво циганче: износено вълнено клинче, придобило неопределен цвят от

многобройните пранета, памучна камизолка, вълнено пуловерче, изплетено на ръка, и неизменната забрадка, или както диалектно я наричаше: *шамийче*. В това бутафорно облекло обаче винаги влагаше скрит смисъл.

Живееха в най-отдалечените покрайнини на градчето, където се навъртаха всякакви хора, но най-вече вагабонти. Макар че в късния етап на изграждане на социализма всеки гражданин беше длъжен да има постоянен адрес и държавна работа, тъй като скитничеството се възприемаше като проява на морална и социална недостатъчност, а не като резултат от бедност или житейски трудности. Шляенето напред-назад се превъзпитаваше с арести и задължително настаняване в трудови домове или лагери.

Въпреки това, както във всяко стадо се намира и мърша, така и тук не липсваха такива индивиди.

Обикновено това бяха мургави калайджии, гледачки с по няколко наниза златни монети върху челото, а не около шията, с огромни като обръчи за каца, поклащащи се обеци и провиснали дисаги, пълни с каквото успееш да изпросят от сутрин до вечер. Не липсваха и труженици – каруцари, овчари, хамали – които се придвижваха през целия ден от едно място на друго и не бяха подложени на постоянен контрол.

Имаше и уж благовидни люде, които след работно време се превръщаха в кръвожадни браконieri, с преметнати през рамо незаконни надцевки...

Облечена в мизерните си дрешки, неизмита и с окаляни обувчици, само така Вида нямаше да привлече ничие внимание. В противен случай лазурносините ѝ очи, наследени по майчина линия, и дългата червеникаво-светлокестенява коса, сплетена на дебела плитка, стигаща до дупето ѝ, щяха веднага да се превърнат в изкушение за всеки маргинал, който се моташе по прашния, неасфалтиран път или бродеше из ливадите и горичките наоколо.

Ружа виждаше, че дъщеря ѝ расте като дивачка, но не можеше да направи нищо. Работеше дневна смяна от седем и трийсет сутринта до пет следобед. Прибираше се, преобличаше се и

се захващаше с домакинската работа, а често и с тази в градината, тъй като свекърва ѝ оставаше все така обсебена от идеята, че с изкараното от нивите ще си подпират масрафа през зимата. А щом дори синът ѝ, бохем по природа, след работа или в свободното си време през почивните дни хващаше мотиката под нейна команда, значи снаха ѝ нямаше накъде да избяга.

Плевнята, както Ружа в моменти на ярост наричаше двуетажната плетарка, се нуждаеше непрекъснато от поддръжка. А по-младата от двете ѝ стопанки, чистница до мъзъка на костите си, не можеше да търпи под краката си хрущенето на трохи, останали по пода часове след като Калина и Вида бяха обяждали.

Затова след работа най-напред се захващаше с чистене. Вдигаше чергите, под които се показваше глиненият под, напръскваше го с вода и го премиташе няколко пъти, докато свекърва ѝ не започнеше ядно да я хока, че ще го изчегърта. А после, след като изтупаше с бухалката на двора започналите вече да излиняват ръчно тъкани, вълнени пътеки, биейки ги до изнемога, пак ги постилаше.

Едва тогава в кухнята замирисваше на свежо.

Измиваше чиниите и се захващаше да приготви нещо за вечеря, ако свекърва ѝ пак бе прекарала целия ден в градините. Освен тази на двора, имаше и по-голямата от другата страна на улицата, с които безкрайно се гордееше. Непрекъснато повтаряше, че всички съседи ѝ завиждали за тях. Толкова беше обсебена, че ако имаше как, щеше да спи там, за да ги поддържа винаги за чудо и приказ, като градините на Семирамида, които били не само декоративни, но и функционални. С единствената разлика, че Калинините не бяха висящи, а равни като тепсия.

На снаха ѝ обаче хич не ѝ беше до нейните градини и земеделска работа. Единствено искаше къщата да блести от чистота, какво от това, че се касееше за съборетина на повече от сто години. Още с влизането си там бе ушила модерни пердета, сменила кувертюрите, постлала чисто нови черги от чеиза си и коренно променила обстановката.

Никога не ѝ омръзваше да създава уют. Опитваше се да възпитава и у малкото си момиченце ред, дисциплина, усет за

чистота, но детето така здраво се държеше за полата на баба си, че дори Хари, въпреки че беше мъж, а мъжете не обръщат толкова внимание на такива неща, виждаше, че Вида няма да бъде къщовница като майка си. Затова често ѝ казваше да не възлага особено големи надежди на дъщеря им. Явно бе наследила нрава на вироглавите си и недолюбващи женската работа прабаба Ташена и баба Калина.

С течение на времето всички мечти на Ружа за градски живот вече се бяха сгромолясали. Омерзена от средата, в която бе попаднала, се мъчеше да изтрие от паметта си образа на онази елегантна, умна студентка, която танцуваше туист така, че дори самият Чуби Чекър би я аплодирал, и беше толкова суетна, че нито една рокля в гардероба ѝ не бе купена от магазина. За тоалетите ѝ се грижеше Жана, ненадмината в уменията си да крои и да шие така, че всяка дреха да е единствена по рода си. Затова Ружа винаги изглеждаше стилна и различна сред връстничките си.

„Конфекцията е за текезесарките, работничките и домакините“ – повтаряше ѝ модната шивачка при всяка проба.

Думите ѝ се запечатваха дълбоко в съзнанието на Ружа, която, опиянена от историите във филмите и книгите, искрено вярваше, че един ден и нейният живот ще се превърне в такъв – живот като на кино.

Сега обаче, навлечена в стари, износени дрехи и със запретнати ръкави, не спираше да се бърти до полунощ, а после, капнала от умора, заспиваше до Хари като труп.

Той пък компенсираше еднообразието с чести разпивки с приятели, от които се връщаше наквасен до козирката. Тогава му идваше силата и започваше да се заяжда с жена си. Правеше ѝ сцени на ревност, оплакваше се, че се държи хладно с него, роптаеше срещу роднините ѝ. Най-вече срещу Искра и Иван, които лека-полека започваха да се замогват. Това никак не му харесваше и той непрекъснато им намираще кусури: че им била пораснала работата, че си позволявали да му дават акъл как да се грижи за собственото си семейство, че се пра-

вели на велики, гледайки го отгоре, и още какви ли не други обвинения измисляше, за да ги упреква в непростими грехове, проявявани най-вече по време на фамилените събирания в дома на тъстовете му.

Тези мисли не му даваха покой, направо го взривяваха, и по цели нощи изкарваше яда си върху Ружа с пиянските си бръщолевения, без да му пука, че на сутринта тя трябваше да стане за работа и през целия ден да се влачи като парцал, напоен с чужди съмнения, умора и лудости.

Горката му жена, беше се превърнала в попивателна, която никои, след като използваше, не си правеше труда да изстиска, и постепенно започваше да се вмириша на мръсно и мухъл.

Колежките ѝ се чудеха какво се случва. Онези, които я мразеха, бяха убедени, че мъжът ѝ по цяла нощ прави любов с нея, въпреки главоболието ѝ, затова идваше сънена и кисела в службата.

Другите обаче, които се печеха на същия огън като нейния, на който мъжете им ги въртяха като на ръжен, изтерзани от домашния тормоз, искрено ѝ съчувстваха.

4.

Родителите ѝ вече я виждаха все по-рядко, но този, който страдеше повече, беше Боян. Колкото и да се правеше на корав пред Рада, когато слезеше в работилницата, започваше да си говори на глас с току-що наченатите или недовършени бурета и каци. Кръв му капеше на корема от яд – така се казваше на село, когато ядът те прояжда отвътре – принуден да гледа как Ружа вехне пред очите му, а той нищо не може да направи.

Помнеше, че и баща му някога така бе изтлял, като свещица, превърнат в пленник на обстоятелствата и властната си жена. Сега историята му се повтаряше, но този път с внучката. С една съществена разлика обаче, че дядо ѝ бе станал жертва на авторитарните, нездрави амбиции на собствения си баща

да упражни родителска власт, докато тя сама се бе хвърлила в трапа с главата надолу.

Боян, през цялото ѝ детство и моминство, бе възлагал най-големите си надежди само на нея. И то не какви да са, а съкровени, поне тя да продължи делото на баща му. Книжовникът, отдал целия си живот единствено на *четмо и писмо*, го бе заслужил.

Навън зимата беше люта, но не по-люта от тази, която сковаваше все повече душата на бъчваря.

Вятърът се блъскаше в единичните прозорци, изфучаваше, после за миг утихваше, сякаш изчакваше напрежението да се сгъсти до пръсване. И едва тогава идваха трясъкът, звънтенето и счупването на стъклата, посипващи се по грубия циментов под на хиляди остри, разнородни по форма и големина късове, които тук наричаха *сърчи*. Но това така и не се случваше.

Още преди време Боян бе занесъл рамките при сръчен, макар и вечно навъсен стъklar. Помолил го бе да смени стъклата и наново да ги маджунира. Човекът работеше недалеч от пазарното площадче, в държавно ателие на партерния етаж на голяма триетажна къща – бивша собственост на семейство, изселено из Делиормана: това на единствения по царско време зъболекар в околията. След идването на комунистите на власт градският му дом от края на деветнайсети век, изграден в духа на късния класицизъм, бе национализиран и превърнат в обществена сграда. В нея, редом със стъklarското ателие, се помещаваха и други комунални услуги: обушарница, бръснарница, кожарска работилница, шивалня.

Прозорците в бъчварницата бяха укрепени толкова добре, че дори леденият вятър, беснеещ навън, едва ли можеше да им стори нещо. И все пак, слушайки как се блъска в стъклата, Боян си представяше, че вихрогонът – както го бе кръстил като дете – май ще трябва да иде да вземе назаем чука от самия Тор, за да се справи подobaващо.

За скандинавския бог бе прочел за пръв път като малко момче в една дебела книга, случайно извадена от библиотеката на

баща си. Печатана по старата правописна норма, с достолепните ерове и ятове, които придаваха на думите някакво забравено величие. Страниците ѝ бяха изпъстрени с истории за викинги и тяхната митология: суров свят, пренаселен с могъщи богове, свирепи великани и чудовища.

Колко ли от връстниците на Боян, израснали и те по чукарите на дивата махала, имаха неговите познания за света? Николко! В домовете им нямаше книги, а дали изобщо бяха чели окъсаните си учебници, докато ходеха в селското училище, дори това беше под въпрос, камо ли някаква допълнителна литература?

Но днес, за разлика от него, повечето се бяха замогнали. А дъщерите им, макар и само със завършен осми клас, вече омъжени за богати мъже, веднага се бяха уредили с хубави и добре платени длъжности.

А неговите момичета? Възпитани, образовани, трудолюбиви... въпреки това слугуваха в чужди къщи.

Ружа, клетата, най-изстрадалата от дъщерите му, сега, за капак, живееше в съборетина, която всеки момент можеше да се стовари върху главите на новото ѝ семейство: мъж, дъщеря и свекърва.

„Къде ли сбъркахме с Рада? На какво не ги научихме? Кое беше онова магическо послание, което, ако им бяхме предали, щеше да направи живота им по-лек?“ – питаше се Боян, но вече само наум, защото буретата и каците и без това не му отговаряха. Защо тогава да хаби и гласа си за тях? Нима не им бяха достатъчни двете му ръце?

Приседна на трикракото столче с точно тези отрудени ръце, които сега увиснаха между бедрата му. Ръце, които никога не бяха спирали. Откакто бе поотраснал, не помнеше на девет ли беше, на десет ли, започна да работи редом с майка си – на полето; пасеше воловете, които татко му изпускаше по чуждите ниви; доеше кравите; хранеше кокошките и прасетата; яхаше магарето, запилявайки се из пущинаците, за да събира дърва за зимата.

А днес, тъкмо тези ръце му се струваха немошни и безполезни, сякаш не бяха негови, а чужди, взети назаем. Нищо

че клиентите му често възкликваха: „Бай Бояне, златни ръце имаш!“.

В завода пък началниците също не пропускаха да го похвалят, и то на всеослушание пред другите работници, за сръчността и бързината му.

И какво от това?!

Вятърът продължаваше да блъска по стъклата на двете двукрили прозорчета – настървен, нахален, обезумял. Сякаш демон се бе вселил в него. Или може би тъгата, налегнала майстора, се преобличаше в различни костюми и като фурия влизаше в ролята на всяка зла сила, съществуваща или измислена.

„Но аз не съм Тор, че да ви укротя с чука!“ – закани им се наум.

Откакто и Ружа напусна бащиния си дом, Боян все по-често изпадаше в отчаяние, когато се опитваше да намери смисъл в съществуването си, а всъщност такъв изобщо не виждаше. Цял живот се бе трепал в името на семейството, а сега вече нямаше такова. Чужди хора му го бяха надробили на парчета, и всеки бе отмъкнал по едно от тях. Но де да бяха обикновени късчета, да им ги даде *одма*. А те бяха от нарязаното му на три сърце: неговите момичета – Искра, Ана и Ружа, отмъкнати като лесна плячка в леговищата на зверовете.

Останаха само двамата с Рада. Любовта им, макар и все така силна, също боледуваше. Дървото ѝ, което десетилетия наред красеше двора им и раждаше сладост, радост и надежда, беше осквернено от лоши ръце, обрали златните му плодове.

Една сълза се отрони, стече се по изсечената скула на Боян и падна в триците на пода. За какво му беше да продължава да се труди? Смисълът на усилията му си бе отишъл заедно с дъщерите му.

Е, защо поне не се вкопчи в двамата си внуци, за които все така продължаваха с жена му да се грижат през седмицата? Нима те не изпълваха сърцето му с радост? Да, но те не бяха негови деца. Обичаше ги, но като дядо, не като баща. Човек не може да обича никого повече от собствената си рожба.

Вече и от двете му очи закапаха сълзи. Мъжки сълзи – такива, които дори любимата му Рада не биваше да вижда. Ама не за да не го помисли за слаб и мекушав застаряващ чичка, а защото бяха толкова горчиви, че нежната ѝ женска психика не би ги понесла. Сърцето ѝ щеше да се пръсне от тях, макар че силата на мъжа е и в сълзите му. Но тогава на кого е потребна тази сила, щом не е съзидателна, а вече се е превърнала в пагубна и го руши отвътре, както и всичко около него?

Чувстваше се наказан, без да знае за какво.

„Няма такова нещо!“ – отговаряше му съвестта.

„А нима не е наказание това домът ти да опустее, след толкова години радостен глъч?“ – озъбваше ѝ се мислено Боян.

Боже, колко му липсваха неговите три момичета! Как можа да допусне да живеят в чужди къщи и на чужди хора да прислугват? Мъдри бяха китайците, казвайки, че омъжената дъщеря е все едно продадена нива.

Стисна главата си с две ръце, като в менгеме, ала не усети болка, не и телесна, а онази другата, която изяждаше душата му и беше по-силна от физическата. От устните му се отрони стон, а след него и една-единствена дума: *мамо...*

Но майка му, Катерина, отдавна я нямаше. Тихо бе склопила очи, както и тихо бе живяла – отдадена на битието. Може би само пред нея би се осмелил да изплаче мъката си, без страх, че ще го съди, че ще го сметне за слаб, за победен от отчаянието.

Тя нямаше да го кара да се стегне. Щеше само да положи костеливата си ръка с дълги, загрубели от непосилната полска работа пръсти върху бузата му и да го погали, а после леко да го потупа по рамото.

Стимул, по-силен от чувал със злато, заради който той наистина щеше да се размърда, за да продължи напред; да се опълчи на пагубните си мисли.

„С мъдруване не се живее, синко, а с работа!“ – беше му повтаряла старата чак докато си отиде от този свят.

В такива тъжни пропадания имаше нужда само от нея – прагматична, волева, лишена от емоции, която хладнокръвно умееше да го изважда от унието още от детските му години.

До края на дните си щеше да помни, че тя беше силната страна в семейството им.

Затова и сега ужасно му липсваше...

Ако беше жива, не изключваше вероятността и да го нахока, зависеше от провинението му, може би дори да му се присмее, но с поведението си нямаше да нарани и без това нараненото му сърце, дори напротив, щеше чудодейно да въздигне духа му, да му върне смисъла и да прогони черната сянка на кризата, парализирала душата му.

Но мама Катерина вече я нямаше...

Всички около него си отиваха, един подир друг. Някои безвъзвратно, други – предателски. Да, предателски, това беше най-точната дума.

Дъщерите му го бяха предали, тръгвайки подир мъже, които не одобряваше, защото не бяха в състояние да се погрижат за тях, както той се грижеше за своята Рада. И точно заради това ги мразеше – бяха му отнели най-скъпото, без да го заслужават!

„Не страдай за Юда!“ – помисли си изведнъж, макар и с огромна горест.

В същия момент нещо изтрополи отвън, вятърът ли беше, или вратата на коридора шумно се отвори сама?

Бъчварят скочи уплашено от столчето и се озова лице в лице със съпругата си, която нахълта с гръм и трясък при него.

– Бояне, какво правиш? – извика тя задъхано. – Идвам да ти кажа, че както разтребвах из кухнята, започнах всичко да изпускам. Ръцете ми отмаляха, разтрепериха се...

Не можа да довърши изречението си. Не ѝ достигаше въздух, бе тичала презглава надолу по стълбите.

– Добре съм, Раде. Просто приседнах, докато се чудя откъде да я подхващам тая пушина, работата.

– Дали? – повдигна вежди тя.

– Да!

– Браво, баш мен ли се опитваш да излъжеш? Мислиш ли, че не те виждам на какво си заприличал: самотна сянка, бродещца из къщата.